

Gluchman, V., *Etyka społecznych konsekwencji*. Tł. Z oryginału słowackiego P. Kruczek. Warszawa : Instytut Wydawniczy Humanum, 2012. - 235 s. – Rec. **Mędzelowski, T.**, *Przegląd Socjalistyczny*. 2015, nr 3/50, s. 130-132

Vasil Gluchman, Etyka Społecznych konsekwencji

We wstępie do swojej książki /s. 7 – 22/ autor podkreśla, że polska etyka ma silną tradycję etyki fenomenologicznej, etyki katolickiej, a w jej ramach etyki personalistycznej. Zwraca uwagę, że dyskusjach mniej uwagi poświęca się współczesnym kierunkom myślenia etycznego do których zalicza utilitaryzm, a zwłaszcza konsekwencjonalizm. Stoi na stanowisku, że utilitaryzm jest rozszerzoną formą konsekwencjonalizmu co prowadzi jego krytyków do utożsamiania konsekwencjonalizmu z utilitaryzmem i obarczaniem konsekwencjonalizmu za niedostatki utilitaryzmu.

Konsekwencjonalizm dzieli na utilitarystyczny i neutilitarystyczny. Ten ostatni zdaniem autora szerzej pojmuje postępowanie nie redukując go do zasady użyteczności i konsekwencji działania biorąc pod uwagę motyw zamysł i postawę. Nie redukuje on wartości do szczęścia, przyjemności zaspokojenia tęsknoty czy zainteresowania. Wartością jest piękno moralne czy muzyka. O ile w utilitaryzmie słusznym jest postępowanie przynoszące dobre efekty, a pozostałe postępowanie jest uznane za dopuszczalne gdy zbliża się do możliwie najlepszych konsekwencji to w neutilitarystycznym konsekwencjonalizmie, każde postępowanie przynoszące przewagę pozytywnych konsekwencji nad negatywnymi ocenia się jako słuszne. Warunkiem akceptacji wartości w ramach struktury neutilitarystycznego konsekwencjonalizmu jest koegzystencja z innymi wartościami moralnymi. Autor widzi potrzebę zaszeregowania neutilitarystycznego konsekwencjonalizmu do teorii słusznego działania lub do teorii dobra i przyjęcie wartości w ramach tego kierunku etycznego. Przybliży swoją wizję neutilitarystycznego konsekwencjonalizmu, która zaczęła powstawać w latach pięćdziesiątych XX wieku. Określa kryteria oceny postępowań podmiotu moralnego, konsekwencje wynikające z jego działania, motywację i cel podmiotu jakim jest moralność. Konsekwencjami pojmowanymi jako wartość określa te aspekty postępowania podmiotu moralnego, które powstają w stosunku do społeczeństwa i środowiska w którym człowiek żyje i pracuje.

Publikacja składa się z sześciu rozdziałów. Autor skupia się na przedstawieniu swojej koncepcji etyki społecznych konsekwencji w dwóch aspektach: teorii słusznego działania i teorii wartości. W ramach teorii wartości zwraca uwagę na badanie wartości tej koncepcji etycznej to jest humanitaryzmu, godności człowieka i moralnych praw człowieka z punktu widzenia aktualnych problemów moralnych współczesności jakimi są aborcja, eutanazja, terroryzm i walka z terroryzmem. Kładzie nacisk na osiągnięcie pozytywnych /społecznych/ konsekwencji wynikających z naszego postępowania. Formułuje koncepcję łączącą w sobie ogólnoludzkie wartości moralne z dążeniem do osiągnięcia pozytywnych /społecznych/ konsekwencji wynikających z naszego postępowania. Wysuwa wniosek, że moralność jest konsekwencją potrzeby ochrony podstawowych wartości współzależnych z istnieniem człowieka jako istoty społecznej. Etykę społecznych konsekwencji proponuje jako alternatywę wobec innych teorii etycznych. Nawołuje do wspólnego poszukiwania i rozwiązywania współczesnych problemów i dylematów moralnych w życiu jednostki. Podkreśla, że żadna koncepcja etyczna nie potrafi sama sobie udzielić zadawalających odpowiedzi na wszystkie pytania i problemy moralne współczesności. Nawołuje do dyskusji, a nie potępiania i zatracania innych dróg poszukiwań odpowiedzi na te kwestie, które różnią się od naszych własnych. Co znamienne autor nie rości sobie wyłączności do tych poglądów i ich niezmienności stojąc an stanowisku, że tak jak jest dynamiczna rzeczywistość życia ludzi, grup społecznych, społeczności i ludzkości, tak samo musi być z teorią etyczną.

Poszczególne rozdziały zostały przez autora opracowane na przestrzeni lat 1999 – 2007 i są ze sobą ściśle powiązane.

Rozdział I „Etyka społecznych konsekwencji jako teoria słusznego działania i teoria wartości”, s. 23 – 56

W tym rozdziale autor pojęcia dobro i zło dzieli na moralne i niemoralne. Dobro i zło uważa za zbyt pojemne. Tym samym większego znaczenia przydaje pojęciom moralne i niemoralne bądź słuszne i niesłuszne. Intencje dla autora stanowią kryterium oceny działania powodującego przewagę negatywnych skutków nad pozytywnymi. Kryterium oceny użyteczności bądź też nieużyteczności czy szkodliwości działania jest przewaga pozytywnych konsekwencji nad negatywnymi albo negatywnych nad pozytywnymi. Intencje nie odgrywają żadnej roli w tej ocenie bowiem postępowanie oparte na dobrych intencjach może być mniej użyteczne niż postępowanie oparte na złych intencjach. Pierwsze możemy oceniać jako moralne, natomiast drugie jako słuszne. Etykę Społecznych konsekwencji przedstawia jako

teorię dobra z akcentem na wartość człowieczeństwa, godności ludzkiej i moralne prawa człowieka.

Rozdział II „Czynniki biologiczne i społeczne w etyce społecznych konsekwencji”, s. 57 – 88

Autor wzywa do dyskusji nie rosząc sobie prawa wyłączności do twierdzenia wyrażającego jego widzenie świata moralności i obyczajów etycznych. Odpowiada na pytanie w jakiej mierze wpływ na kształtowanie się moralności miały biologiczne i społeczne determinanty. Dochodzi do wniosku, że na podstawie czynników biologicznych i społecznych rozwinęła się wolna wola i wolność moralna /obyczajowa/, które na indywidualnym poziomie czyli na poziomie moralności jednostki mogą funkcjonować jako dalsze źródła kształtowania się moralnego charakteru człowieka.

Rozdział III „Idea humanizmu we współczesnej etyce”, s. 89 – 122

Autor stawia pytanie: Czy problem względnie wartości humanitaryzmu ma jeszcze swoje miejsce we współczesnej etyce i filozofii oprócz etyki Kanta?

Proponuje by o humanitaryzmie mówić we wszystkich przypadkach w których dochodzi do ochrony i wspierania życia ludzkiego ponieważ przynosi to pozytywny skutek dla życia ludzkiego. Ma na myśli humanitaryzm oparty na biologiczno – naturalnej podstawie mający moralny wymiar i oddziaływanie.

Rozdział IV „Miejsce humanitaryzmu w etyce społecznych konsekwencji”, s. 123 – 138

Autor odpowiada na postawione sobie pytanie czy Etyka społecznych konsekwencji potrafi akceptować humanitaryzm jako jedną z form konsekwencjonalistycznej etyki. Humanitaryzm jest rozumiany przez autora w dwóch płaszczyznach. Jako wartość moralno – biologiczna z wymiarem moralnym i skutkiem i drugą jako cechą moralną, która jest specyficznie ludzkim produktem i wynikiem ewolucji kulturowej względnie moralnego rozwoju człowieka. Autor stwierdza równocześnie, że żadna wojna czy to sprawiedliwa czy niesprawiedliwa nie jest humanitarna ponieważ w każdej giną niewinne ludzkie ofiary tylko dlatego, że znajdują się w nieodpowiedniej chwili w nieodpowiednim miejscu. Dodaje, że „żadne szlachetne cele i ideały w tym pragnienie humanitaryzmu, względnie człowieczeństwa nie mogą usprawiedliwiać zabijania niewinnych ludzi”. /s. 136/

Rozdział V „Wartość godności ludzkiej w etyce społecznych konsekwencji”, s. 139 – 189

Godnym podkreślenia jest to, że autor uważa, iż poglądy na wyłączenie posiadanie moralnych wartości przez konsekwencjonalistyczne lub deontologiczne teorie etyczne są przestarzałe i są odbiciem antagonistycznych poglądów na świat moralności i etyki. Dowodzi, że „wartość godności człowieka ma swoje miejsce w etyce społecznych konsekwencji jako jednej z form nieutilitarystycznego konsekwencjonalizmu ponieważ jest kompatybilna z wartością pozytywnych społecznych konsekwencji, które są kryterium wartościowania w Etyce Społecznych Konsekwencji”. /s. 188/.

Rozdział VI „Prawo moralne a jego współczesne formy filozoficzne i etyczne”, s. 191 – 222

Autor przewartościowuje jak twierdzi swoje wcześniejsze stanowisko i przywołując Alana Gewirtha uważa, że możemy mówić o jednym prawie moralnym mającym wiele postaci lub form wyrazu. Dochodzi do wniosku, że prawo moralne godność ludzka oraz humanitaryzm dotyczą życia ludzkiego. Wsuwa wniosek, że życie ludzkie jest wspólną platformą dla moralności wraz z prawem moralnym, godnością ludzką i humanitaryzmem. Prawo moralne wiąże biologicznie i społecznie z postawą moralności czyli życiem.

Vasil Gluchman w swojej pracy naukowej zajmuje się problematyką etyki konsekwencjonalizmu. Rozwija koncepcję etyki społecznych konsekwencji, historii etyki oraz etyki społecznej. W swoim etycznym projekcie widzi pozytywną rolę społeczeństwa i jego wpływ na jednostkę. Książka profesora Uniwersytetu Preszowskiego w Presov na Słowacji zawiera koncepcje mało obecne w polskiej myśli etycznej dlatego też jest godna polecenia. Jego widzenie etyki jest w opozycji do myśli etycznej wyrosłej z chrześcijaństwa i wydaje się być autorskim projektem odpowiedzi na współczesny kryzys wartości. Jest też o czym wspomniałem wyżej nawoływaniem do dialogu, a nie sposobem narzucania jedynej słusznej koncepcji etycznej.

Publikacja poparta jest bogatą bibliografią, która może okazać się przydatną dla studiów z zakresu etyki.

Tadeusz Mędzelowski